

resnica. Bolelo jo je zaradi sina, Ivaneta — kaj poreče on, ko izve? — a se je vsa zaprla v molk...

Bilo je že pozno. Sedé je zakinkala, da ji je palica zdrknila iz rok in zaropotala na pod.

Aleš se je prestrašen zdramil in dvignil glavo.

»Nič ni, le palica,« ga je šepetaje mirila. »Mirno spi! Tu, pri meni, se ti nič ne more zgoditi.«

Fant se je medlo nasmehnil in v hipu zopet zaspal. Tudi Tejca je legla. V kotu je plapolal plamen dušice, na streho je pel pomladni dež.

(Odlomek)

OSMR TNICA

NEKAJ SPOMINSKIH BESED O DAMIRU FEIGLU

Humoristično slovstvo, kakršnemu je služil Damir Feigel, zahteva od pisatelja precejšnjo filozofsko nadarjenost in živahno domišljijo. Le kdor gleda zelo kritično, obenem pa tudi skrajno prizanesljivo in dobrodušno na življenje, bo znal ubirati človeške usode v take slovstvene stvaritve, da jih bo občinstvo prebiraló z odobravajočim užitkom ter bo v njih iskalo in našlo več ko samo plehko razvedrilo.

Katero koli človeško življenje, naj ga njegov nosilec urejuje kakor koli, ima vse polno trenutkov, ko se zazdi nosilcu samemu nekaj popolnoma nesmiselnega ali praznega. Prav tega občutka pa se človeški duh krčevito otresa, išče in grebe, da bi se znova dokopal do nekega življenjskega smisla, ki mu sproti uhaja, kakor se žejnemu umika vlaga usihajočega potočka sredi razbeljene puščave. Tako si je duh polagoma ustvaril veličastne bajeslovne in modroslovne zgradbe, verstva in znanosti, ki mu na tisočero načinov rešujejo večno živo in zmeraj drugačno življenjsko uganko. Vsako razumno bitje si uganko razvozlava po svoje, a je do zadnjega jedra nikoli ne razvozla. Samo ko se človeku prikrade na lice smehljaj ali smeh, se mu včasih zazdi, da uganka morda le ni tako zamotana in se ne izplača ukvarjati se z njo preresno ali celo tragično.

V nekaterih človeških duhovih prevladuje prav tako prepričanje. Če se takemu naziranju pridruži sposobnost, odevati take misli v duhovito zaokrožene stavke, tedaj se človeštvu rodi humorist. Slovencem se je to primerilo pred osemdesetimi leti, ko je v Idriji zagledal luč sveta Damir Feigel. Njegovo slovstveno delo je moglo poteči samo iz peresa, ki mu je razborit in bister duh odkrival tajne zveze in možnosti v navidezno nesmiselnih dejstvih in pripetljajih.

V Feiglu se je družilo več značilnih črt goriškega človeka iz dobe pred prvo svetovno vojno in po njej. Dasi je bil po rodu iz Idrije, se je pozneje

docela vrasel v goriške dijaške, visokošolske, častnikarske, prosvetne, zasebne in javne razmere, prilagodil se je goriškemu ozračju z njegovimi družbenimi in društvenimi posebnostmi, kakršne so se razvijale na dotikališču dveh ali treh narodnosti, kjer se je prejšnji avstrijski državni okvir spreminjal pozneje pod Italijo polagoma v nekaj novega, neznanega, kar se je nato le prehitro povsem razodelo.

Po zmagi fašizma je stalo slovensko prebivalstvo v Italiji nenadoma pred čisto novimi dejstvi. Če so se ob prihodu Italije poudarjala liberalna načela in so se na nekaterih področjih delno tudi izvajala, jih je nova vladavina čez noč ovrгла in domačemu prebivalstvu se je zarezala v obraz kruta, odkrita in brezobzirna grožnja: »Goriški Slovenci morajo izginiti; z njimi se bo ravnalo, kakor da jih ni ali kakor da so Italijani.« Če so se Slovenci sklicevali na prejšnje obljube in zagotovila in pa na mednarodne določbe o pravicah narodnih manjšin, jih je nova vladavina posmehljivo zavračala: »Naj vam vse to dajo tisti, ki so vam to obljubili. Zdaj ste v enotni Italiji, kjer smo vsi Italijani ter imamo vsi enake dolžnosti in enake pravice. Vi niste izjema.« Slovenske šole so brž spremenili v italijanske. Slovensko učiteljstvo so razsejali po Italiji ali so ga izgnali. Slovenski duhovniki so postajali kaplani Čedermaci. Slovensko izobraženstvo je izginjalo. Slovenska prosveta in kultura sta bili smrtno ogroženi.

Kakšne poti naj bi ubiral ob takih dejstvih slovenski pisatelj na Goriškem? France Bevk in Damir Feigel sta stala nenadoma pred tem vprašanjem. Goriška Matica, ki se je pred fašizmom ustanovila pod predsedstvom Franceta Bevka in ji je bil odbornik tudi Damir Feigel, je nadaljevala svoje delo, a je zadevala od leta do leta na vedno večje cenzurne in druge težave. Bevk je snoval zanjo povesti in romane, Feigel je pisal humoristične knjige in urejal Koledar; obenem je vodil posle Zupanske zveze in pomagal prosvetnim društvom.

Fašistična vladavina je bolj in bolj nestrpno vztrajala pri svojem načrtu popolne raznaroditve Slovencev. Zahtevala je strogo izvajanje svojih novih zakonov in odlokov. Ime »Goriška Matica« se ni smelo več prikazati v javnosti. Naslovne strani so morale biti zdaj n. pr. take: »Francesco Bevk — I morti ritornano — (Mrtvi se vračajo) — 1935 — Unione Editoriale Goriziana — Gorizia — Tipografia Consorziale — Trieste, dicembre 1935«. Domači imeni »Gorica« in »Trst« sta bili prepovedani. Povesti se niso smele goditi v teh krajih, temveč kjer koli. Bevk je moral v južna taborišča in na otoke. Kdaj bo moralo biti vse besedilo slovenskih knjig samo italijansko, je bilo le še vprašanje časa in fašistične samovolje.

V takih razmerah je Damir Feigel ustvarjal v Gorici svoje zabavne knjige in jih pošiljal med ljudi, kakor in kadar so razmere to dopuščale. Zamislil je n. pr. tako italijansko naslovno stran: »Damir Feigel — Survivalin — Gorizia 1939 — Unione Editoriale Goriziana — Tipografia Consorziale — Trieste — 20 giugno 1939/XVII«. Naslova povesti mu ni bilo treba prevajati, ker je bil sestavljen iz dveh latinskih besed.

France Bevk se je spoprijemal z razjarjenim bikom nasilja naravnost, od spredaj, za rogove, in je postajal zmeraj česče gost policijskih uradov, temnic in taborišč. Damir Feigel je imel nekoliko drugačno, do podrobnosti premišljeno taktiko, ki ga pa tudi ni mogla dolgo braniti pred preiskavami, zasliševanji, zapori in brezkončnimi sitnostmi. Ljubezen do ljudstva in do-

mače besede je podžigala oba, da sta vztrajala v najtežjih razmerah in v njih ustvarjala svoja slovstvena dela. Njuna pot je vodila mimo grozečih prepadov, ki so vsak trenutek ogražali njuno osebno svobodo in pogosto njuno življenje. V službi prosvete in kulture sta prav s takim delom verjetno krotila fašistične mogočnike, da se je včasih morda le zganilo v njih kaj bolj človeškega in je bilo njih divjanje za slovensko skupnost na Goriškem manj pogubno. Njuno delo ima v kulturni zgodovini Slovencev važno mesto, ker dokazuje sedanjim in bo pričalo tudi bodočim rodovom, da nasilje ne more dokončno zmagati nad nezlomljivo silo duha.

Vedre, duhovite in vesele povesti Damira Feigla so bile goriškim in tržaškim Slovincem na tisti žalostni in dolgotrajni Kalvariji, ki jo označujemo kot fašistično dobo, vselej v tolažbo in razvedrilo. Njegove mikavne in privlačne snovi s področja izumov in iznajdb so nam razodevale v Feiglu nekakšnega modernega Julesa Verna, ki je s svojim prijetnim pripovedovanjem zabaval in vzgajal. Kakor je domiselni Francoz s preroškim duhom napovedal iznajdbe in dogodke, ki jih je poznejši razvoj tehnike in znanosti potrdil, druge uresničil in v marsičem prekosil, tako opazamo, da je bilo precej podobne bistrovidnosti tudi v nekaterih Feiglovih spisih. Njegova umetnost je bila vselej napredna.

Njegova dela so napisana v lepem jeziku in jasnem slogu, rišejo zanimive ljudi v vsakovrstnih položajih in v zanimivem, po večini goriškem okolju. Satirični nadih njegovih povesti je estetsko pretehtan in umerjen ter se nikjer ne razrašča v pretirano karikaturo. Feiglu pritiče odlično mesto med slovenskimi humoristi.

Andrej Budal

RAZGLEDI

PET NEMŠKIH ROMANOV

V Nemčiji se sicer danes tiska rekordno število knjig, vendar ima domača ustvarjalnost pri tem razmeroma majhen delež. Rane, ki sta jih nemški literaturi zasekala divjanje nacizma in vojna vihra, ne bodo tako kmalu zaceljene. To velja še posebno za področje romana. Umetniško pomembna nova dela te vrste so v današnji Nemčiji hudo redko posejana in resnično nadarjenih pripovednikov skorajda ni opaziti. Zato bomo, če pregledamo nekaj izbranih novejših nemških romanov, zajeli že velik del tistega, kar je vredno spoznati, in si ustvarili kar zadovoljivo široko podobo o današnjem nemškem romanu. Popolna ta podoba seveda ne more biti, saj je omejena že časovno: od Anderschevega »Zanzibarja«, s katerim mislimo začeti, do Cramerjevega in Gaiserjevega romana, ki naj zaključita naš pregled, je minilo samo leto dni.

Alfred Andersch je morda najvidnejši predstavnik napredne mlajše generacije. Iz podatkov o avtorju na ovitku romana lahko povzamemo, da je bil rojen 1914, da se je šolal za knjigotržca, postal z osemnajstim leti